

CLARK, Alice S.: *Managing curriculum materials in the academic library*. Metuchen, London, Scarecrow, 1982. VI, 221 p.

Oktatási segédanyagok kezelése az egyetemi könyvtárban

Az amerikai pedagógusképző intézményekben az ún. "oktatási laboratóriumokban" már az 1920-as években gyűjteni kezdték az iskolai tankönyveket, szöveggyűjteményeket, tanterveket, tanmeneteket, óravázlatokat, az egyes tantárgyak oktatásához felhasználható kísérleti leírásokat, didaktikus, szemléltető témacsomagokat és egyéb kiegészítőket, segédeszközöket. A gyűjteményeket maguk az oktatók fejlesztették, hogy segítsék a tanárszakos hallgatókat saját oktatási-nevelési programjaik önálló megtervezésében és megismertessék velük mindazokat az eszközöket, amelyeket a jövőző pályafutásuk során munkájukban felhasználhatnak. Ezek az oktatási laboratóriumok az évtizedek során publikált és nem publikált dokumentumokat őrző gazdag könyvtárakká fejlődtek, egyszersmind műhelyekké, (ahol a hallgatók megtanulhatták, hogyan készítsenek oktatási segédleteket), valamint oktató- és gyakorlóterekké. Ahogy az ilyen oktatási segédanyagközpontok gyűjtési, tárolási és szolgáltatói funkciói bővültek, felvetődtek a gyűjtemények kezelésének, vezetésének, üzemeltetésének problémái. Mivel e központok funkciója részben egybeesett a pedagógusképző intézmények könyvtárainak funkciójával, a gyűjtemény fenntartását, működtetését egyre több helyen a könyvtárra bízták.

Alice S. Clark munkája az első kézikönyv, amely összegzi az oktatási segédanyagközpontok működtetésére vonatkozó, jórészt disszertációkban található tapasztalatokat és kutatási eredményeket azzal a szándékkal, hogy segítse a főiskolai és egyetemi könyvtárosokat a hatáskörükbe tartozó segédanyaggyűjtemények működtetésében, ugyanakkor fokozza hatékonyságukat a hagyományos könyvtári munkamódszerek alkalmazása révén.

A segédanyagközpont mint szolgáltatóhely című bevezető fejezet röviden áttekinti e sajátos intézmény történetét. Létrehozását az a pedagógiai-módszertani felismerés szülte, hogy a tanárszakos hallgatók képzése nem lehet teljes értékű, ha nem ismerteti meg őket minél több oktatási segédeszközzel és -anyaggal, ha nem tanítja meg őket különféle típusaik megvizsgálására, összehasonlítására, értékelésére, használatára és alkalmazására. Ennek megfelelően a központ funkciói közé tartozik 1) az oktatási segédanyagok értékelése, kiválasztása, illetve a használók segítése ebben a tevékenységben; 2) az anyagok beszerzése, illetve mások segítése kölcsönözhető vagy megvásárolható anyagok felkutatásában; 3) a segédanyagok és -eszközök katalógizálása és visszakereshetővé tétele, a hasz-

nálók megtanítása a visszakeresés módszereire; 4) a kurrens gyűjtemény elhelyezése, gondozása és megőrzése; 5) az anyagok kölcsönzése; 6) segédanyagok előállítása, illetve a központ használóinak segítése és tanítása ilyen anyagok előállításában; 7) a szolgáltatások összehangolása más intézményekével a központ használóinak jobb kiszolgálása érdekében; 8) mint információs központ hozzájárulni az oktatás fejlesztéséhez kutatási tanácsadás és konzultáció, anyagok szerkesztése és elbírálása, az állami és helyi forrásokról való tájékoztatás, valamint az oktatómunka hatékonyságát növelő készségek kibontakoztatása révén.

A tanárképző intézmények számára kiadott országos irányelvek 1957 óta előírják az "oktatási laboratóriumok" fenntartását a hallgatók számára vagy a központi könyvtárban, vagy önálló részlegként. Jelentőségüket annak köszönhetik, hogy az USA-ban az oktatási rendszer decentralizált, s az intézmények és a pedagógusok nagyfokú önállóságára épül; az egyes államok vagy kisebb közösségek legfeljebb a követelményeket írják elő, viszont a tantárgyszerkezeteket, tankönyveket, módszereket stb. széles kínálatából az egyes iskolák, illetve pedagógusok maguk választhatnak. Természetesen a szabályozás különböző mértékű: a helyi hatóságok vagy az egyes iskolák oktatási bizottságai a maguk hatáskörében kijelölhetik a használható kézikönyveket, szöveggyűjteményeket stb., másokat egyenesen tilthatnak. Nemcsak a tanárképző intézmények, hanem a területi oktatási hatóságok is fenntartanak államilag finanszírozott segédanyagközpontokat, amelyek a pedagógustovábbképzés és felnőttoktatás mellett a területi hatóságok, illetve az egyes iskolák munkájához nyújtanak segítséget; ezek a "regionális oktatási segédletértékelő központok" nagyobbak, gazdagabbak és jobban felszereltek, mint főiskolai és egyetemi megfelelőik. Mindemellett sok példa van arra is, hogy az egyetemi segédközpontok továbbképzési és területi funkciókat is vállalnak.

Az egyetemi és főiskolai segédanyagközpontok korábban sok helyen a könyvtártól függetlenül, egyes tanszékek mellett működtek. A legutóbbi évtizedben erősödött fel központosításuk és a könyvtárhoz való csatolásuk tendenciája, amely azonban számos előny (szakképzett személyzet, racionálisabb munkaszervezet, megbízhatóbb szolgáltatások) mellett bizonyos nehézségeket is támaszthat. Különösen ott, ahol a gyűjteményt kezelő könyvtárosoknak nincs pedagógiai képzettségük és gyakorlatuk, nincsenek szoros kapcsolatban a módszertant oktató tanárokkal és nem azonosulnak eléggé a használók érkeivel. Fontos az is, hogy az egyetem más érintett részlegeivel (számítógépközpont, pszichológiai kísérleti központ, videoközpont, grafikai szemléltető egység) szoros munkakapcsolatot alakítsanak ki. Az oktatási segédanyagokat – természetükből adódóan – nem lehet ugyanúgy polcokon elrendezni, mint a könyvtár monografikus állományát; e dokumentumok speciális igényeket szolgálnak és speciális törődést követelnek. A központ munkáját össze kell hangolni a könyvtár egészének és az oktatást támogató más szolgáltató egységek tevékenységével, hogy elkerüljék a párhuzamosságokat és a rivalizálást. A könyv diagramokkal szemlélteti, hogyan illeszkedhet a központ a könyvtári, illetve az egyetemi szervezet struktúrájába, elemzi a különféle megoldások előnyeit és hátrányait, valamint a segédanyagközpont vezetésével és kezelésével kapcsolatos szakmai követelményeket.

A szerző a segédanyagközpont laboratóriumi funkcióival kiemelten foglalkozik. Ezek lényege, hogy a központ "elemzi, kiértékeli, szerkeszti, módosítja az oktatási anya-

gokat, megtanítja a tanárszakos hallgatókat e feladatok elvégzésére, és segítséget nyújt ehhez”. A tanárok azokat a módszereket részesítik előnyben, amelyek leginkább megfelelnek egyéni készségeiknek, hajlamaiknak; a módszerek és eszközök bő választékával való megismerkedés – ellensúlyozva ezt a beszűkítő tendenciát – jobb ötletekhez, hatékonyabb pedagógiai eljárásokhoz vezet, feltárja a különböző tantárgyak között az érintkezési pontokat, kialakítja azt a készséget, hogy a hallgatók az egyes tárgyak tanítását az oktatási folyamat egészébe ágyazzák. A laboratóriumi funkciót elsősorban a tanmenetek, óravázlatok, tantervek, témaegységek (valamely tantárgy összefüggő ismerettömbje), módszertani szakkalauzok, valamint a szemléltető eszközök egész sora segíti; a kézikönyv részletesen elemzi a felhasználásukra vonatkozó ismereteket. Külön szól a testi fogyatékosok oktatását megkönnyítő segédanyagok és eszközök használatáról.

A kézikönyv egyik fejezete a kielégítendő szükségletek fényében tárgyalja az ideális központ fizikai adottságait az építészeti kívánalmaktól kezdve a belső berendezésig és az üzemeltetés megszervezéséig. Számos olyan megfontolásra irányítja rá a figyelmet, amely a hagyományos könyvtár építése, berendezése kapcsán nem vetődik fel.

Az utolsó négy fejezet a könyvtári funkciók logikai sorrendjében tárgyalja a gyűjteményfejlesztésre, a beszerzésre, az állomány megszervezésére és a szolgáltatásokra vonatkozó legfontosabb tudnivalókat. Rögzíti a válogatás legfontosabb kritériumait.

A segédanyagtár különleges katalogizálási és tárolási nehézségeket támaszt. Legtöbb helyen a Dewey-féle osztályozás vagy a Library of Congress tárgyszórendszer egyszerűsített, különféleképpen módosított változatait alkalmazzák. Nem praktikus, ha a felosztás túlságosan részletező; fontosabb, hogy nagyobb tárgykörök egy helyre kerüljenek. Sok helyütt bevált az azonos témára vonatkozó, különböző típusú segédletek egymás mellett tartása. (A katalógusban ezeket mindenképpen célszerű összehozni.) A raktározásnak lehetővé kell tennie a szabad böngészést.

A szolgáltatásokat – vagy húsz fajta tevékenységet – a szerző a kölcsönzéssel, a tájékoztatással és a propagandával összefüggő teendők szerint csoportosítja, és ebben a fejezetben is megkülönböztetett figyelmet szentel a könyvtári munkától eltérő vonásokra illetve a könyvtári megoldásoknak a segédanyagközpont sajátosságaihoz való adaptálására. Kellő teret szentel az audiovizuális eszközök használatával járó különleges kérdéseknek valamint a szolgáltatások kiértékelésének, a használatról való visszacsatolások elemzésének is.

A kézikönyv, amelyet a segédanyagközpont üzemeltetésének, tevékenységének szabályozását, az igények feltérképezését szolgáló űrlapok és tesztlapok mintái egészítik ki, az USA-ban úttörő jellegű és hízagpótló vállalkozás. A magyar olvasó szempontjából is lényegesen több, mint pusztá betekintés a saját hagyományainktól eltérő, számunkra kissé furcsának tűnő egyetemi-főiskolai gyűjteménytípus életébe: oktatási rendszerünk korszerűsítésével párhuzamosan egyre több hazai könyvtárunk, forrásközpontunk stb. találja magát hasonló feladatok előtt, s ezek számára konkrét haszonnal is járnak a kötetben kitűnően összefoglalt tapasztalatok és ismeretek.

CSAPÓ Edit